

KRISTIJONO DONELAIČIO LAIKŲ KARALIAUČIAUS BIBLIOTEKŲ VAIZDAS

Axel E. Walter | Vilniaus universiteto biblioteka
Universiteto g. 3, LT-01122 Vilnius
El. paštas: axel.walter@mb.vu.lt

Šiame straipsnyje, remiantis naujausiais knygų ir bibliotekų istoriografijos tyrimais, aptariamos galimybės atskleisti potencialius Kristijono Donelaičio skaitinius. Apžvelgiamas Karaliaučiaus bibliotekų kraštovaizdis K. Donelaičiui besimokant mokykloje ir studijuojant Karaliaučiaus universitete. Pagal išlikusius Karaliaučiaus bibliotekų katalogus, sudarytus per Septynerių metų karą, galima rekonstruoti jose buvusius rinkinius. Be to, nepaisant Karaliaučiaus bibliotekų sugriovimo per Antrąjį pasaulinį karą, išliko tūkstančiai XVI–XVIII amžiaus spaudinių, kurie gali padėti nuodugniau atlikti K. Donelaičio laikų Karaliaučiaus bibliotekų rekonstrukciją ir ieškoti knygų, kuriomis galėjo naudotis poetas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Karaliaučius, Rytų Prūsija, bibliotekos, bibliotekų istorija, bibliotekų katalogai, knygų paveldas, skaitybos tyrimai, K. Donelaitis, asmeninė biblioteka.*

Šiandien bibliotekų istoriografija yra daug daugiau nei bibliotekų fondų, personalo, administravimo ir organizacinių reikalų tyrimai. Tai kultūros istorijos ir tarpdalykinis iššūkis, kurį biblioteka privalo paaiškinti ir suvokti atsižvelgdama į laikmetį ir savo pačios pobūdį. Viena jai artimiausių sričių yra knygotyra – itin platus mokslas, kuris taip pat remiasi kultūros istorijos bei tarpdalykiniais tyrimo metodais. Vis reikšmingesniais knygotyrai tampa medijų mokslo tyrimo metodai bei teorijos.¹ Ši sritis nuo seniausių laikų pabrėžė pagrindinio bet kurios bibliotekos elemento – rankraštinės ir spausdintinės knygos – svarbą. Kai kalbame apie senuosius spaudinius, kiekviena knyga tampa atskiru objektu, ypatingu ne tik savo išoriniu pavidalu, viršeliu, bet ypač savo vidumi: pradedant ekslibrisu ar rankraštiniais savininkų įrašais vidinėje viršelio pusėje, tokiomis vartosenos žymėmis kaip paBRAUKIMAI, marginalijos ir kiti skaitytojo komentarai, ir baigiant tokiais knygos likimą primenančiais pėdsakais kaip gaisro žymės, netinkamo laikymo ženklai, išplėšti puslapiai ir t. t. Konvoliutai išsiskiria dar ir spaudinių, ankstesnio savininko surištų

į vieną tomą, komplektavimu. Vienas įdomiausių knygotyros ir bibliotekininkystės tyrimo objektų – knygų ar pavienių (dalinių) rinkinių migracija, kai dėl įvairiausių priežasčių per keletą šimtmečių knygoms dažnai ne kartą teko pakeisti savininkus.²

Šiuolaikiniai knygotyros ir bibliotekininkystės tyrimai remiasi dviem pagrindinėmis nuostatomis ir siekia jas kiek įmanoma susieti. Pirma, tai Williamo Shermano sukurta gyvosios bibliotekos (*living library*) koncepcija, kai atskira rinkinio knyga tirama kitų to paties rinkinių knygų kontekste, t. y. biblioteka laikoma organizmu, kuris auga ir keičia savo pavidalą struktūros bei turinio atžvilgiu.³ Antroji – Rogerio Chartier sukurta skaitytojo tyrimo koncepcija, siekianti išaiškinti, kaip skaitytojai elgėsi su savo skaitiniais.⁴ Čia svarbios ne tik rinkinio ir mokslinių ar literatūrinių jos savininko veikalų sąsajos, bet ir pati knyga, pagal kurios nusi-dėvėjimo žymes galima spręsti, kaip skaitytojas šią knygą skaitė. Ir vienu, ir kitu atveju mus labiausiai domina asmeniniai rinkiniai; o faktas, kad į viešąsias bibliotekas rinkiniai retai kada patekdavo pilni, daug dažniau – išsklaidyti, sunkina ir skaitytojo, ir gyvosios bibliotekos tyrimą. Be to, reikia turėti omenyje, kad knygos turėjimas nebūtinai reiškia jos skaitymą. Naujaisiais laikais ypač privačių asmenų knygų kaupimas daugeliu atvejų virto tikra bibliomanija, aistra, kurios pagrindinis tikslas neretai buvo reprezentacinis.⁵ Kunigaikštis turėjo ne tik biblioteką, bet savo kabinetuose laikė ir monetų bei kitų daiktų rinkinius, o į jį lygiavosi aristokratija ir pasiturintys miestelėnai.

1 Plačiau ši tema straipsnyje neaptariama, plg. įžangą: RAUTENBERG, Ursula. Buchwissenschaft in Deutschland. Einführung und kritische Auseinandersetzung. In RAUTENBERG, Ursula (ed.). *Buchwissenschaft in Deutschland. Ein Handbuch*. Berlin [e.a.], 2010, vol. 1, p. 3–64, čia p. 47–59.

2 Čia paminėsime tik aktualių knygotyros ir bibliotekininkystės diskusijų, kurios tokios pat ar panašios ir tarptautinėje erdvėje, apžvalgą: FÜSSEL, Stephan. Buchwissenschaft als Kulturwissenschaft. In FÜSSEL, Stephan (ed.). *Im Zentrum: Das Buch. 50 Jahre Buchwissenschaft in Mainz*. Mainz: Gutenberg-Gesellschaft 1997, p. 62–73; KEIDERLING, Thomas. Buchwissenschaft als Konzept – Entwicklungsstationen und Schwerpunkte der Diskussion. Ein Forschungsbericht. In KERLEN, Dietrich (ed.). *Buchwissenschaft – Medienwissenschaft*. Wiesbaden, 2004, p. 1–23; HOBBOHM, Hans-Christoph. Desiderate und Felder bibliothekswissenschaftlicher Forschung. In HAUKE, Petra (ed.). *Bibliothekswissenschaft – quo vadis? Eine Disziplin zwischen Tradi-*

tionen und Visionen: Programme – Modelle – Forschungsaufgaben. Berlin, 2005, p. 47–64; WALTER, Axel E. Literatur und Bibliothek – Gedächtnis und Identität(en) – Regionaler Kulturraum. *Estudios Filológicos Alemanes*, 2006, vol. 12, p. 75–92.

3 SHERMAN, William H. *John Dee. The Politics of Reading and Writing in the English Renaissance*. Amherst, 1995.

4 CHARTIER, Roger. *Lectures et lecteurs dans la France d'Ancien Régime*. Paris, 1987; CHARTIER, Roger (ed.). *Pratiques de la lecture*. À l'initiative d'Alain Paire. Marseille [e.a.], 1985.

5 Apie kultūrinius knygų aistros fenomenus plg. klasikinę Jacksono studiją: JACKSON, Holbrook. *The anatomy of bibliomania*. 2 vol. London, 1930–1930 (zuletzt Urbana: University of Illinois Press, 2001). Jai prilygintina: ECO, Umberto. *La memoria vegetale e altri scritti di bibliofilia*. 2nd. ed. Milano, 2007. Be to: BASBANES, Nicholas A. *A gentle madness. Bibliophiles, bibliomanes, and the eternal passion for books*. New York, 1995.

Tačiau ką daryti bibliotekų tyrėjui, kai bibliotekų knygų net neišliko? Kartais bibliotekų istorija nuo Aleksandrijos iki mūsų laikų – pakanka prisiminti hercogienės Annos Amalijos biblioteką Veimare – yra tik pavienių rankraščių bei knygų nuostolių istorija, kurių atlyginti neįmanoma. Kiekvienas kaimo kunigas turėjo – tai žinome iš prancūzų mokslininkų tyrimų – bent nedidelę asmeninę biblioteką, kurioje mažų mažiausiai buvo Biblija, asmeninis giesmynas ir keletas pamokslų rinkinių.⁶ Šia biblioteka kunigai naudojosi rengdami pamokslus, ruošdamiesi pamaldoms ir atlikdami kitokias tarnybines pareigas – taigi ši biblioteka pirmiausia buvo asmeninė darbo biblioteka. Be jokios abejonės, ir K. Donelaitis turėjo asmeninę biblioteką⁷ – ką sutiktume paaukoti už galimybę šiandien ja pasinaudoti?! Juk ji mums atsakytų į daugybę klausimų, pavyzdžiui, kaip provincijos kunigas galėjo sukurti tokią poemą kaip „Metai“. Tačiau jokių K. Donelaičio bibliotekos pėdsakų neišliko. Viešųjų bibliotekų, kuriomis jis galėjo naudotis, Tolminkiemyje ir jo apylinkėse nebuvo, o artimiausias miestas su didelėmis ir turtingomis bibliotekomis buvo Karaliaučius, į kurį, tapęs kunigu, K. Donelaitis asmeniniais reikalais benuvykdavo retai.⁸

Tačiau jaunas K. Donelaitis Karaliaučiuje praleido beveik dešimt metų. 1731 m. jis atvyko mokytis į Karaliaučiaus Knypuvos katedros vargšų mokyklą, o 1736 m. rugsėjo 27 d. buvo įtrauktas į Karaliaučiaus universiteto studentų sąrašus. 1740 m., gavęs paskyrimą į mokyklos vedėjo vietą, išvyko į Stalupėnus, o 1743 m. – kunigauti į Tolminkiemį. Kitaip tariant, po dešimtmečio mokslų ir intelektualinės socializacijos Karaliaučiuje K. Donelaitis iki pat mirties 1780 m., t. y. beveik keturis dešimtmečius, ėjo tarnybines pareigas Prūsijos provincijoje. Taigi, Karaliaučiuje praleisti metai gali būti apibūdinami kaip lemtingas periodas, iš esmės ugdęs K. Donelaičio asmeninę ir kultūrinę tapatybę. Dėl to šio nedidelio tyrimo uždaviniu pasirinkta Karaliaučiaus bibliotekų aplinkos K. Donelaičio laikais rekonstrukcija. Šio straipsnio tikslas – atsekti potencialias poeto skaitinių galimybes ir susieti knygos bei bibliotekų istoriją su K. Donelaičio, kaip potencialaus skaitytojo, biografija.

Iš karto pasakysime: šis bandymas bus labai fragmentinis ir sėkmingas jis (kol kas) būti negali. Mat kaip tik Karaliaučiaus bibliotekų istorijos tyrimą riboja esminis trūkumas, kuris tokio pobūdžio tyrimus ne tik sunkina, bet apskritai užkerta jiems kelią: Karaliaučiaus bibliotekos nebėra, dauguma knygų ir rankraščių paskutiniais Antrojo pasaulinio karo metais buvo sunaikinta, o fondų likučiai 1945 m. išskirstyti į įvairius archyvus ir bibliotekas Rusijoje, Lietuvoje, Lenkijoje bei Vokietijoje. Išsamią Karaliaučiaus bibliotekų rinkinių rekonstrukcijos tyrimų, kuriuos po 1945 m. atliko lietuvių, lenkų, vokiečių bei keletas rusų mokslininkų, apžvalgą esu pateikęs kitame darbe. Tai 2004 m. sudaryto tarptautinės dalykinės konferencijos, kurioje dalyvavo daug įžymių šios srities mokslininkų, straipsnių rinkinio įvadas. Ši konferencija vyko pagal straipsnio autoriaus vadovautą moks-

linį Karaliaučiaus valstybinės ir universiteto bibliotekos išlikusių XVI a. spaudinių virtualiosios rekonstrukcijos projektą. Atsižvelgdami į minėtą publikaciją, apžvalgos pakartotinai nepateiksime.⁹

Vargu ar kurio nors kito Europos miesto bibliotekos nukentėjo taip smarkiai kaip senojo Karaliaučiaus. Lietuvoje ši netektis taip pat gerai žinoma – juk Karaliaučiaus bibliotekų likimas Lietuvos kultūros istorijai ne mažiau skausmingas nei Vokietijos. Visiems žinoma, kad Karaliaučiaus archyvuose ir bibliotekose buvo saugomi senieji XVI a. lietuviški raštai, daugelio kurių egzempliorių 1945 m. bebuvo likę tik po vieną. Todėl vos pasibaigus karui Lietuvos mokslų akademijos tyrėjai skubiai išvyko į Karaliaučių ieškoti retų per karą išlikusių lietuviškos kultūros pėdsakų.¹⁰ Koks reikšmingas lietuvių kultūros istorijai buvo Karaliaučius kaip bibliotekų miestas ir kokie lobiai šimtus metų ten buvo saugomi, atskleidžia jau pirmojo straipsnio antraštė, kuri – dar Tarybų Sąjungos laikais – Europai pranešė apie Karaliaučiaus bibliotekų likimą Antrajame pasauliniame kare: lietuviškų ekspedicijų į Karaliaučių dalyvis Andrius Bulota savo straipsnį pavadino „Ten, kur buvo surastas „Metų“ rankraštis“,¹¹ o Juozas Jurginis, tuo metu kaip jaunas mokslininkas irgi dalyvavęs ekspedicijoje, savo pranešimui apie knygų paieškas buvusioje Rytų Prūsijoje suteikė programinį pavadinimą – „Karaliaučiaus lituanikos likimas“.¹² Po K. Donelaičio mirties Karaliaučiaus bibliotekose buvo saugomas ir jo palikimas – tačiau tai kitas, jau nuodugniai ištirtas lietuvių kultūros tarpsnis, kurio čia nenagrinėsime.

6 JULIA, Dominique. Die Gegenreformation und das Lesen. In CAVALLO, Guglielmo, CHAR-TIER, Roger (ed.). *Die Welt des Lesens. Von der Schriftrolle zum Bildschirm*. Frankfurt am Main, 1999, p. 351–396, čia p. 378–384. Prancūzijos katalikų kunigų bibliotekų duomenys: XVII a. pab. 30 proc. dvasininkų turėjo mažiausiai 10, o 5 proc. – daugiau nei 100 knygų; 1750 m. 60 proc. kunigų turėjo daugiau negu po 100 knygų. Šiomis bibliotekomis buvo naudojamos darbo reikalais.

7 Apie tai žr. Domo Kauno straipsnį šiame „Knygotyros“ tome.

8 F. Tetzneris teigia, kad vienas tokių retų apsilankymų buvo 1757 m., prieš pat rusų kariuomenės kapituliaciją, sūnėno vestuvių proga. Žr. TETZNER, Franz. Die Tolmingkemischen Taufregister des Christian Donalitiis. In *Altpreußische Monatsschrift*, 1896, vol. 33, p. 18–35, čia p. 25.

9 Plg. WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger*

Buch- und Bibliotheksgeschichte. Köln [e.a.], 2004, čia p. 1–68; WALTER, Axel E. Das Schicksal der Königsberger Archive und Bibliotheken – Eine Zwischenbilanz. Be to, apie Karaliaučiaus tyrimus žr.: GARBER, Klaus. *Das alte Buch im alten Europa. Auf Spurensuche in den Schatzhäusern des alten Kontinents*. München, 2006.

10 MARCINKEVIČIUS, Juozas. Lituanikos paieškos Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 184–194; MARCINKEVIČIUS, Juozas. Auf der Suche nach Archivalien und alten Druckwerken in Ostpreußen nach dem Zweiten Weltkrieg. In WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, p. 469–481.

11 BULOTA, Andrius. Ten, kur buvo surastas „Metų“ rankraštis. *Literatūra ir menas*, 1964, rugpj. 8, nr. 32, p. 2–3.

12 JURGINIS, Juozas. Karaliaučiaus lituanikos likimas. *Pergalė*, 1978, nr. 2, p. 144–151.

Taigi, grįžkime prie Karaliaučiaus bibliotekų. Ką daryti knygų ir bibliotekų tyrėjams, kai jų tyrimo objektai – knygos – jau nebesiekiami? Tokiais atvejais neįkainojamais tampa to meto katalogai, pagal kuriuos galima atlikti istorinių fondų rekonstrukciją. Katalogai knygotyriminkams ir bibliotekininkams yra lyg Biblija,¹³ nes leidžia rekonstruoti pražuvusių bibliotekų bent jau rinkinių antraštes, o šios savo ruožtu, kai yra atskleistos, – sistemingai ir tikslingai ieškoti knygų, kurios galbūt kur nors yra išlikusios. Čia norėčiau trumpam atsitraukti nuo savo temos ir remdamasis kitu pavyzdžiu pademonstruoti, jog tai, ką ketinu išdėstyti apie Karaliaučiaus bibliotekas K. Donelaičio laikais, jokių būdu nėra pavienis atvejis.

Žinome, kad seniausia Lietuvos viešoji biblioteka – Vilniaus universiteto biblioteka, 1832 m. taip pat buvo dingusi. Iki šiol neištirta, kiek šiandien iš naujo surinkti senieji fondai atitinka pirminius fondus, nes daug knygų buvo sugrąžinta tik po 1945 m. ir yra neatsiejama nuo Levo Vladimirovo asmenybės.¹⁴ Vilniaus universiteto bibliotekos atveju mums labai pasisekė, nes turime istorinį, XVIII a. pabaigoje sudarytą „Catalogus Auctorum“.¹⁵ Šiame kataloge išsamiai suregistruoti senieji pagrindinės bibliotekos fondai, kurie buvo kaupiami nuo 1570 m. Šis rankraštinis katalogas, turintis neįkainojamos vertės Vilniaus universiteto bibliotekos istorijos tyrimams, buvo ne kartą aptartas lietuvių ir lenkų mokslininkų darbuose, tačiau iki šiol išsamiai neanalizuotas.¹⁶ Džiugu, kad nuo 2014 m. vykdomas Lietuvos mokslo tarybos remiamas projektas, kurio tikslas – šio katalogo komentarai. Tokiu būdu netolimoje ateityje pirmą kartą apskritai galėsime tiksliai sužinoti, kokios knygos kadaise buvo ankstyvojoje Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Karaliaučiaus atveju mums taip pat pasisekė, nes turime išsamius visų bibliotekų, veikusių mieste K. Donelaičio laikais, katalogus. Jie buvo sudaryti per Septynerių metų karą, kurio metu K. Donelaitis kurį laiką slėpėsi Romintos girioje. Rusijos kariuomenė Karaliaučių užėmė 1758 m. pradžioje. Netrukus naujoji valdžia paskelbė įsakymą, pagal kurį visos viešosios miesto bibliotekos privalėjo sukataloguoti visus savo fondus.¹⁷ Šie katalogai turėjo būti perduoti rusų valdžiai. Tikslas buvo išrinkti vertingiausias knygas, jas iš Karaliaučiaus bibliotekų nugabenti į Peterburgą, o ten perduoti Mokslų akademijos bibliotekai. Vėliau, 1832 m. Vilniuje ir 1945 m. Karaliaučiuje, Rusijos valdžiai taip pat pasisekė šiuo savotišku būdu įsigyti knygų ir taip užpildyti per ankstesnius dešimtmečius ir šimtmečius bibliotekose susidariusias spragas kultūros ir mokslo srityse. Laimei, per Septynerių metų karą, 1762 m. rugpjūtį rusams traukiantis iš Karaliaučiaus, to neatsitiko. Negana to, rusų įsakymas padėjo išlikti unikaliems katalogams, kurie šiandien saugomi Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve Maskvoje. Kaip ir Vilniaus universiteto bibliotekos „Catalogus Auctorum“, jie yra vienetiniai knygos ir bibliotekų istorijos

šaltiniai, leidžiantys rekonstruoti tai, kas prarasta ir ko vėliau niekada nebebūtų buvę galima nustatyti.¹⁸

Į Maskvą patekusiuose kataloguose suregistruotos šios Karaliaučiaus bibliotekos:

1. *Karališkoji biblioteka*. Šios bibliotekos pirmtakė buvo pirmojo Prūsijos hercogo Albrechto Brandenburgiečio biblioteka. Albrechtas Brandenburgietis XVI a. trečiajame dešimtmetyje įsteigė Vokiškąją, arba Rūmų, biblioteką, o netrukus ir Karališkąją. Po hercogo mirties abi bibliotekos buvo sujungtos. Per keletą šimtų metų Karališkoji biblioteka tapo didžiausia Karaliaučiaus biblioteka, 1758 m. jos kataloge užregistruota apie 10 500 egzempliorių. Šioje mokslinėje bibliotekoje buvo visų sričių literatūros, tačiau dominavo teologija. Jokia kita viešoji Karaliaučiaus biblioteka negalėjo įsigyti knygų iš Europos spaustuvių kaip Karališkoji.¹⁹

13 KÜPPER, Peter. Eine holländische Adelsbibliothek aus dem 18. Jahrhundert (Schloß Amerongen). In *Buch und Sammler*. Heidelberg, 1979, p. 109–114, čia p. 113.

14 Apie tai pasakoja šis katalogas: KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. *Vetera Reducta*. Vilnius, 2012. Apie L. Vladimirovą žr. tarptautinės konferencijos „Sugrąžinta praeitis: prof. Levo Vladimirovo fenomenas ir mokslinių idėjų sklaida“ medžiaga, kuri netrukus pasirodys trečiajame Arvydo Pacevičiaus sudarytame *Bibliotheca Litwana* tome.

15 Catalogus auctorum Ordine Alphabetico dispositus in Bibliotheca Collegii Academ. Vilnen. S. J. reperibilium. VUB, Sign.: F2-DC8.

16 Pvz., NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga*. Vilnius, 2004.

Apie katalogą užsimenama, tiesa, tik trumpai, ir lenkų mokslininkų universiteto istorijos tyrimuose, pvz.: GRZEBIEŃ, Ludwik. Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII w. In *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. 1975, vol. 30, p. 223–282; Vol. 31, p. 225–282; arba: PIECHNIK, Ludwik. Początki Akademii Wileńskiej (1569–1600). *Nasza Przyszłość*, 1973, vol. 40, p. 5–173, ir jo pagrindiniame darbe *Dzieje Akademii Wileńskiej*. 4 vol. Rzym, 1984–1990. Senesnių tyrimų bibliografiją pateikė KASTANAUSKAITĖ, Danutė. *Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rankraštiniai ir spausdinti katalogai*. Vilnius, 1990. Ten p. 41 yra ir trumpas „Catalogus Auctorum“ aprašas.

17 Jau mėnesį po Karaliaučiaus kapituliacijos, vasario 20 d. universitetas gavo nurodymą parengti bibliotekos katalogą. Apie tai sužinome iš rašto, pridėto prie kovo 22 d. įteikto katalogo; plg. nenumeruotą vidinį katalogo puslapį Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve (fondo nr. 25, sąrašo nr. 1, skyriaus nr. 77).

18 Katalogus aprašė juos suradęs mokslininkas, kuris, deja, labai anksti mirė: LAVRINOVIČ, Kazimir K. Kataloge der Königsberger Bibliotheken aus der Zeit des Siebenjährigen Krieges. In WALTER, Axel E. *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, p. 325–352; plg. ir jo straipsnį rusų kalba: Katalogi Kenigsbergkich bibliotek XVIII v. v. Rossiiskom gosudarstvenom archive drevnich aktov. In *Kaliningradskije archivi. Materiali i issledovanija*. 2001, vol. 3, p. 94–113.

19 Apie šią biblioteką: KUHNERT, Ernst. *Geschichte der Staats- und Universitäts-Bibliothek zu Königsberg. Von ihrer Begründung bis zum Jahre 1810*. Leipzig, 1926; WALTER, Axel E. Die Bibliothek der Staatlichen Kant-Universität Kaliningrad und die ehemalige Königsberger Staats- und Universitätsbibliothek einschließlich der Wallenrodtischen Sammlung. In BECKMANN, Sabine; GARBER, Klaus; WALTER, Axel E. *Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven*. Vol. 16. Hildesheim [e.a.], 2005, p. 21–92.

2. *Universiteto biblioteka*. Ir šią biblioteką įsteigė hercogas Albrechtas 1544 m. kartu su universitetu. Priešingai nei Karališkajai bibliotekai, Prūsijos kunigaikščiai, o vėliau karaliai Karaliaučiaus universiteto bibliotekai neskyrė nei tiek dėmesio, nei lėšų. Naujaisiais laikais beveik visų regionų universitetinės bibliotekos apskritai liko šešėlyje ir, kitaip nei karališkosios, dėl finansinio nepritekliaus negalėjo patenkinti studentų poreikių. Kitokia padėtis, bet ir tai ne visur, buvo jėzuitų universitetuose, kurie bibliotekų įrangai teikė daug dėmesio. Pagal minėtą „Catalogus Auctorum“ 1770 m. Vilniaus universiteto biblioteka turėjo maždaug 9 500 tomų, o Karaliaučiaus universiteto bibliotekos lentynose nebuvo nė pusės, t. y. 4 492 tomai. Universitetų bibliotekos augo visų pirma dėl universiteto mokslininkų publikacijų. Todėl ir Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje susikaupė ypač daug Albertinos profesorių ir kitų bendradarbių raštų, taip pat šiai bendruomenei skirtų spausdintinių tekstų, pavyzdžiui, laidotuvėms, disertacijos gynimams ir kitiems akademinio gyvenimo įvykiams.²⁰
3. *Miesto biblioteka*. Be valdovų, nuo Reformacijos laikų bibliotekų steigimu rūpinosi ir miestų tarėjai, kadangi Martinas Lutheris savo pagarsėjusiame atvirame laiške *An die Radherrn aller stedte deutschen lands das sie Christliche schulen auffrichten und halten* (1524)²¹ bibliotekų kūrimą pavadino svarbia miestų misija. Miesto biblioteka Karaliaučiuje atsirado Senamiesčio kunigo Johanneso Polianderio asmeninės bibliotekos pagrindu – kunigas po mirties 1541 m. paliko maždaug tūkstantį tomų. Vis dėlto per ateinančius du šimtmečius Miesto biblioteka dėmesio iš Karaliaučiaus miesto valdybos sulaukė nedaug ir augo iš esmės tik kitų vietinių asmeninių bibliotekų aukomis. 1758 m. joje buvo apie 5 000 tomų. Miestų bibliotekos visų pirma puoselėjo miesto atminties išsaugojimą, teikdamos pirmenybę mieste leidžiamies bei miestelėnų sukurtiems veikalams.²²
4. *Wallenrodtų biblioteka*. Nuo 1623 m. Karaliaučiuje veikė viena reikšmingiausių Rytų ir Vakarų Prūsijos regioninių kilmingųjų bibliotekų, kurią įsteigė Karaliaučiaus kancleris Martinas von Wallenrodtas. Nuo 1650 m. biblioteka buvo įsikūrusi Karaliaučiaus katedros bokšte ir buvo pirmoji Karaliaučiuje visuomenei prieinama biblioteka. Neabejotinai dėl šios priežasties ji ir tapo rusų valdžios potvarkio objektu, bet, laimei, skirto likimo išvengė: ji oficialiai iki 1909 m. išliko Wallenrodtų šeimos nuosavybe. Wallenrodtų bibliotekos kataloge – 5 253 spausdintiniai ir 107 rankraštiniai veikalai. Šioje bibliotekoje taip pat vyravo regioniniai raštai, ypač – su Karaliaučiaus ir Rytų Prūsijos asmenybėmis susiję veikalai.²³

5. *Slaptosios kanceliarijos biblioteka*. Ši mažiausioji Karaliaučiaus biblioteka pirmiausia atliko valdžios parankinės bibliotekos funkciją. Ji pradėta rinkti taip pat dar XVII a. Minėtoji biblioteka ypatinga tuo, kad augo tik dovanojamomis knygomis. Čia norėčiau kiek plačiau papasakoti apie ypatingą katalogą, kuris šiandien yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje Vilniuje.²⁴ Šis katalogas buvo saugomas Prūsijos slaptajame valstybiniame archyve Karaliaučiuje ir drauge su šimtais kitų rankraščių ir tūkstančiais senųjų spaudinių buvo išgelbėtas 1945 m. minėtų lietuvių mokslinių ekspedicijų dalyvių. Katalogas unikalus, nes jame ne tik nuo 1647 m. iki 1757 m. buvo registruojama, kelintais metais knyga pateko į Slaptosios kanceliarijos biblioteką, bet ir kas tą knygą padovanojo. Tuo metu Prūsijoje, regis, buvo įprasta už paskyrimą į valstybės tarnybą atsidėkoti knygomis. Beje, tokia tradicija buvo puoselėjama universiteto bibliotekose, kurioms knygų dovano davė naujai paskirti profesoriai. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai priklausantis katalogas yra unikalus kultūros istorijos dokumentas, leidžiantis ne tik rekonstruoti šio rinkinio kilmę, bet ir pažvelgti į dovanojimo praktiką bei joje dalyvavusius asmenis. Jau kurį laiką rengiamas šio katalogo leidimas pasirodys 2016 metais.²⁵

Taigi, norėdamas gauti knygų, K. Donelaitis galėjo jų rasti Karaliaučiaus viešose bibliotekose. Tačiau nemanykime, kad tų laikų bibliotekos buvo tokios viešos kaip šiandien. Ne visur buvo profesionalių bibliotekininkų, daugumai atsakingų darbuotojų pareigos bibliotekoje buvo antraeilės. Atidarytos bibliotekos buvo tik keletą valandų per savaitę, o ir patekti į jas galėjo ne kiekvienas. Pavyzdžiui, naudotis Karaliaučiaus universiteto biblioteka turėjo leidimą tik universiteto bendruomenės nariai. Skaityklų, tiesa, buvo ir pasiimti knygas namo buvo taip pat galima, tačiau sąlygos buvo tokios prastos, kad nuoseklios studijos naudojantis bibliotekos knygomis buvo neįmanomos. Paskaitose buvo svarbiausia užsirašyti profesorių samprota-

20 WALTER, Axel E. Die Königsberger Universitätsbibliothek in der Frühen Neuzeit. In MARTI, Hanspeter; KOMOROWSKI, Manfred (eds.). *Die Universität Königsberg in der Frühen Neuzeit*. Köln [e.a.], 2008, p. 264–305.

21 LUTHER, Martin. *Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Vol. 15. Weimar, 1899, p. 9–53.

22 KROLLMANN, Christian. *Geschichte der Stadtbibliothek zu Königsberg. Mit einem Anhang: Katalog der Bibliothek des M. Johannes Poliander 1560*. Königsberg, 1929.

23 JUNTKE, Fritz. *Geschichte der v. Wallenrodt-schen Bibliothek*. Leipzig, 1927; VANSELOW, Otto.

Die v. Wallenrodt'sche Bibliothek in Königsberg Pr. Königsberg, 1931; apie jos pobūdį ir likimą poka-riui: GARBER, Klaus; WALTER, Axel. E. Bibliothek der Staatlichen Universität Kaliningrad. In FABIAN, Bernhard (ed.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa*. Hildesheim [e.a.], 2002, p.106–115.

24 *Churfürstl. Brandenburg. Preussisch. Cantzley Bucher Catalogue (1647–1757)*. LMAVB, F 15-89.

25 Rengiant šį leidinį remtasi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje esamu katalogu. Duomenys papildomi pagal katalogą iš Rusijos senųjų aktų archyvo.

vimus ir išmokti juos atmintinai, todėl knygos, suprantama, sėkmingoms studijoms buvo reikalingos tik iš dalies. Taigi K. Donelaitis greičiausiai retkarčiais užsukdavo į Karaliaučiaus bibliotekas, tačiau daugiausia turbūt į Universiteto biblioteką, kurioje jo akademiinių mokytojų raštų buvo daugiau nei kitose miesto bibliotekose.

Vis dėlto tais laikais studentai galėjo naudotis ne tik „viešosiomis“ bibliotekomis. Gerokai didesnę reikšmę universitetiniuose miestuose turėjo asmeninės profesorių ir kitų knygų kolekcininkų bibliotekos. „Viešosiose“ bibliotekose naujausios literatūros paprastai nebuvo, o ir senosios literatūros fondai nebuvo sistemingai prižiūrimi, todėl šios asmeninės bibliotekos buvo itin svarbios intelektualiniams mainams.²⁶ Jų šeimininkai Frankfurto prie Maino ir Leipcigo knygų mugėse galėjo sau leisti įsigyti daug daugiau knygų negu „viešosios“ bibliotekos, ir asmeninių bibliotekų rinkiniai aprėpė įvairias sritis, atitinkančias jų steigėjo interesus. Per savo gyvenimą kūrybingi kolekcininkai neretai įsigydavo daug daugiau knygų negu „viešosios“ bibliotekos per dešimtmečius ar net šimtmečius. Karaliaučiuje, kaip ir visur kitur, buvo daugybė privačių kolekcininkų, dauguma jų turėjo po du tris tūkstančius tomų. Didokos asmeninės bibliotekos nebuvo retenybė ir K. Donelaičio laikų Karaliaučiuje. Pavyzdžiui, 1732 m. aukcione išparduota Karaliaučiaus miesto sekretoriaus Melchioro Lübecko biblioteka turėjusi 5 548 tomus, kurie pagal pavadinimus suregistruoti aukciono kataloge. Jame nurodytos net viršelių rūšys.²⁷ Tačiau pati didžiausia Naujųjų laikų Karaliaučiaus biblioteka priklausė vienam K. Donelaičio mokytojų – Danieliui Salthenijui (Salthenius, 1701–1750), kuris ilgiausiai iš visų mokytojų ugdė K. Donelaitį. Šis švedų kilmės asmuo nuo 1731 m., taigi K. Donelaičiui atvykus į Karaliaučį, buvo Knypavos katedros mokyklos rektorius, o nuo 1733 m. dar ir teologijos profesorius universitete. Po mirties 1750 m. jis paliko net 22 000 tomų biblioteką.²⁸

Taigi, galime įsivaizduoti jaunąjį K. Donelaitį ir kaip viešųjų, ir kaip asmeninių Karaliaučiaus bibliotekų skaitytoją. Tačiau, kur, ką ir kaip jis skaitė, nežinome. Vargu ar jis, būdamas vargšas studentas, galėjo sau leisti nusipirkti daug knygų. Vadinasi, jei jis skaitė Karaliaučiuje, tai greičiausiai knygas, kurios priklausė ne jam. 1758 m. „viešųjų“ bibliotekų katalogai ir K. Donelaičio laikais Karaliaučiuje išspausdinti asmeninių rinkinių aukcionų katalogai mums yra neįkainojami šaltiniai, galintys atskleisti tuo metu Karaliaučiuje buvusius veikalus, su kuriais intertekstualiai ar bent temiška susijusi K. Donelaičio kūryba. Taigi, remiantis K. Donelaičio raštais būtų įmanu sudaryti sąrašą knygų, kurios turėjo būti žinomos poetui ir kunigui; o pagal šį sąrašą būtų galima tikslingai jų ieškoti išlikusiuose kataloguose. O kadangi dar yra išlikusių knygų iš senųjų Karaliaučiaus bibliotekų, daugeliu atvejų net būtų galima *de visu* patikrinti, ar jose nėra nuorodų į skaitytoją K. Donelaitį. Tiesa, šiai vilčiai vargu ar lemta išsipildyti, tačiau jos vis dėlto nereikėtų atmesti. K. Donelaičio kaip

skaitytojo paieškas net Vilniuje galima būtų pradėti tučtuojau. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bei Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose šiandien saugomi ne tik tūkstančiai senųjų Karaliaučiaus proveniencijos spaudinių, bet ir Karaliaučiaus katalogas, kuriame suregistruotos XVIII a. viduryje Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje buvusios knygos. Šis katalogas taip pat yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje,²⁹ jį man jau pavyko įtraukti į duomenų bazę, kuri leido apdoroti ir minėtąjį Maskvos katalogą. Remiantis šia duomenų baze bus parengtas veikalas apie Karaliaučiaus universiteto biblioteką. Beje, nuo 1753 m. Universiteto bibliotekos direktorius buvo Friedrichas Samuelis Bockas. Jis studijavo vienu metu su K. Donelaičiu – ir būtent jis, Friedrichas Samuelis, o ne Johanna Georgas Bockas, yra K. Donelaičio kūrybos tyrimuose minimo 1742–1743 m. Karaliaučiuje publikuoto Ezopo vertimo autorius.³⁰

Ši publikacija atskleidžia mūsų svarstymų apie K. Donelaitį kaip skaitytoją, kuris dešimt metų lavinosi Karaliaučiuje, ribas. Akivaizdu, kad ir gyvendamas Tolminkiemyje, provincijoje, K. Donelaitis turėjo prieigą prie aktualių regioninės ir tarpregioninės knygų rinkos leidinių, kurie į tenykštes bibliotekas pateko jam jau išvykus iš Karaliaučiaus. Nekyla abejonių, kad Friedricho Samuelio Bocko žurnalą „Der Deutsche Aesop“ („Vokiečių Ezopas“) ir Hamburgo poeto Bartoldo Heinricho Brokeso 1745 m. paskelbtą Jameso Thomsono vertimą „The Seasons“³¹ („Metų

26 Net Getingene, kur XVIII a. viduryje buvo įsteigta geriausia vokiečių kultūros regiono „viešoji“ ir viena moderniausių Europos mokslinių bibliotekų, asmeninės profesorių bibliotekos išliko pagrindinės studentų studijų bibliotekos. Žr. STREICH, Gerhard. Die Privatbibliothek als Handwerkszeug des Gelehrten im 18. Jahrhundert, dargestellt am Beispiel Göttingens. In RAABE, Paul (ed.). *Öffentliche und private Bibliotheken im 17. und 18. Jahrhundert*. Bremen [e.a.], 1977, p. 241–299.

27 Apie šią ir kitas į aukcionus patekusias asmenines bibliotekas (taip pat ir D. Salthenijaus) plg. TONDEL, Janusz. Auktionskataloge im alten Königsberg. In WALTER, Axel E. *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, p. 353–415.

28 Naujesnių darbų apie D. Salthenijų nėra, o senose vokiečių ir švedų enciklopedijose jo veikla išsamiai išdėstyta, plg. įrašus *World Biographical Information System (wbis)*, <http://db.saur.de/WBIS/basicSearchResult.jsf>.

29 *Catalogus Bibliothecae Academiae Regiomontanae*. Sign. F 15-266. Pirmoji nuoroda į šį katalogą

yra GARBER, Klaus. Auf den Spuren verschollener Königsberger Handschriften und Bücher. Eine Bibliotheksreise nach Königsberg, Vilnius und Sankt Petersburg. In *Altpreußische Geschlechterkunde*, 1993, vol. 23, p. 1–22, čia p. 14.

30 *Der deutsche Aesop, bestehend in dreyhundertvierundzwanzig lehrreichen Fabeln, welche in gebundener Schreibart entworfen u[nd] als moral[ische] Wochenblätter stückweis ausgeliefert worden*. Königsberg: Johann Heinrich Hartung, 1743. Dėl autorystės išaiškinimo su reikalingais įrodymais plg. WALTER, Axel E. Kristijonas Donelaitis – liuteronų pastorius provincijoje ir Europos literatūroje. Kristijonas Donelaitis – a Lutheran Pastor in the Province and European Literature. In *Šimtas jau metus saulelė tekejo ir leidos*. Vilnius, 2014, p. 15–36, čia p. 21.

31 *Herrn B. H. Brockes, Com. Palat. Caes. und Rahts-Herrn der Kayserl. freyen Reichs-Stadt Hamburg, aus dem Englischen übersetzte Jahres-Zeiten des Herrn Thomson. Zum Anhang des Irdischen Vergnügens in Gott*. Hamburg: Christian Herold, 1745.

laikai“) K. Donelaitis žinojo. Taigi šio nedidelio tyrimo pabaigoje neišaiškintas lieka klausimas, į kurį atsakyti nepadedą jokie katalogai: kokiū būdu jau iš Karaliaučiaus išvykęs K. Donelaitis gavo šias ir kitas knygas? Ši problema aprėpia ne tik asmeninės Tolminkiemio kunigo bibliotekos, bet ir K. Donelaičio kaip skaitytojo bei jo skaitymo pobūdžio klausimus. Atrodo, kad mūsų tyrimas atveria galimybę atsakyti į keletą šių, bent jau su K. Donelaičio Karaliaučiuje praleistais metais susijusių, klausimų.

Iš vokiečių kalbos vertė EGLĖ BUKANTYTĖ

Šaltiniai ir literatūra

1. BASBANES, Nicholas A. *A gentle madness: Bibliophiles, bibliomanes, and the eternal passion for books*. New York: Holt, 1995.
2. BOCK, Friedrich Samuel. *Der deutsche Aesop, bestehend in dreyhundertvierundzwanzig lehrreichen Fabeln, welche in gebundener Schreibart entworfen u[nd] als moral[ische] Wochenblätter stückweis ausgeliefert worden*. Königsberg: Johann Heinrich Hartung, 1743.
3. BROCKES, Barthold Hinrich. *Herrn B.H. Brockes, Com. Palat. Caes. und Rahts-Herrn der Kayserl. freyen Reichs-Stadt Hamburg, aus dem Englischen übersetzte Jahres-Zeiten des Herrn Thomson. Zum Anhang des Irdischen Vergnügens in Gott*. Hamburg: Christian Herold, 1745.
4. BULOTA, Andrius. Ten, kur buvo surastas „Metų“ rankraštis. *Literatūra ir menas*, 1964, rugpj. 8, nr. 32, p. 2–3.
5. *Catalogus Auctorum Ordine Alphabetico dispositus in Bibliotheca Collegii Academ. Vilnen. S. J. reperibilium*. VUB, F2-DC8.
6. *Catalogus Bibliothecae Academiae Regiomontanae*. LMAVB, F 15-266.
7. CHARTIER, Roger. *Lectures et lecteurs dans la France d'Ancien Régime*. Paris: Éd. du Seuil, 1987.
8. CHARTIER, Roger (ed.). *Pratiques de la lecture: À l'initiative d' Alain Paire*. Marseille [e.a.]: Rivages, 1985.
9. *Churfürstl. Brandenburg. Preussisch. Cantzley Bucher Catalogue (1647–1757)*. LMAVB, F 15-89.
10. ECO, Umberto. *La memoria vegetale e altri scritti di bibliofilia*. 2nd. ed. Milano: Ed. Rovello, 2007.
11. FÜSSEL, Stephan. Buchwissenschaft als Kulturwissenschaft. In FÜSSEL, Stephan (ed.). *Im Zentrum: Das Buch. 50 Jahre Buchwissenschaft in Mainz*. Mainz: Gutenberg-Gesellschaft, 1997, p. 62–73.
12. GARBER, Klaus. Auf den Spuren verschollener Königsberger Handschriften und Bücher: Eine Bibliotheksreise nach Königsberg, Vilnius und Sankt Petersburg. In *Altpreußische Geschlechterkunde*, 1993, vol. 23, p. 1–22.
13. GARBER, Klaus. *Das alte Buch im alten Europa. Auf Spurensuche in den Schatzhäusern des alten Kontinents*. München: Fink, 2006.
14. GARBER, Klaus; WALTER, Axel. E. Bibliothek der Staatlichen Universität Kaliningrad. In FABIAN, Bernhard (ed.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Vol. 8/2. Hildesheim [e.a.]: Olms-Weidmann, 2002, p. 106–115.
15. GRZEBIEN, Ludwik SJ. Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII w. In *Archiva, Biblioteki i Muzea Kościelne*. 1975, vol. 30, p. 223–282; vol. 31, p. 225–282.
16. HOBOHM, Hans-Christoph. Desiderate und Felder bibliothekswissenschaftlicher Forschung. In HAUKE, Petra (ed.). *Bibliothekswissenschaft – quo vadis? Eine Disziplin zwischen Traditionen und Visionen: Programme – Modelle – Forschungsaufgaben*. Berlin: de Gruyter, 2005, p. 47–64.

17. JACKSON, Holbrook. *The anatomy of bibliomania*. 2 vol. London: Soncino-Press, 1930–1932.
18. JULIA, Dominique. Die Gegenreformation und das Lesen. In CAVALLO, Guglielmo; CHARTIER, Roger (ed.). *Die Welt des Lesens: Von der Schriftrolle zum Bildschirm*. Frankfurt am Main: Campus-Verlag, 1999, p. 351–396.
19. JUNTKE, Fritz. *Geschichte der v. Wallenrodtschen Bibliothek*. Leipzig: Harrassowitz, 1927.
20. JURGINIS, Juozas. Karaliaučiaus lituanikos likimas. *Pergalė*, 1978, nr. 2, p. 144–151.
21. KASTANAUSKAITĖ, Danutė. *Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rankraštiniai ir spausdinti katalogai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.
22. KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. *Vetera Reducta: parodos katalogas, 2012 11 15–2013 06 15*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
23. KEIDLERING, Thomas. Buchwissenschaft als Konzept – Entwicklungsstationen und Schwerpunkte der Diskussion. Ein Forschungsbericht. In KERLEN, Dietrich (ed.). *Buchwissenschaft – Medienwissenschaft*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2004, p. 1–23.
24. KROLLMANN, Christian. *Geschichte der Stadtbibliothek zu Königsberg. Mit einem Anhang: Katalog der Bibliothek des M. Johannes Poliander 1560*. Königsberg: Magistrats-Druckerei, 1929.
25. KÜPPER, Peter. Eine holländische Adelsbibliothek aus dem 18. Jahrhundert (Schloß Amerongen). In *Buch und Sammler: Private und öffentliche Bibliotheken im 18. Jahrhundert*. Colloquium der Arbeitsstelle 18. Jahrhundert. Gesamthochschule Wuppertal, Universität Münster. Düsseldorf vom 16.–28. September 1977. Heidelberg: Winter, 1979, p. 109–114.
26. KUHNERT, Ernst. *Geschichte der Staats- und Universitäts-Bibliothek zu Königsberg. Von ihrer Begründung bis zum Jahre 1810*. Leipzig: Hiersemann, 1926.
27. LAVRINOVIČ, Kazimir K. Kataloge der Königsberger Bibliotheken aus der Zeit des Siebenjährigen Krieges. In WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2004, p. 325–352.
28. LAVRINOVIČ, Kazimir K. Katalogi Kenigsbergskich bibliotek XVIII v. v Rossiiskom gosudarstvenom archive drevnich aktov. In *Kaliningradskije archivi: Materiali i issledovaniija*, 2001, vol. 3, p. 94–113.
29. LUTHER, Martin. *Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Vol. 15. Weimar: Böhlau, 1899, p. 9–53.
30. MARCINKEVIČIUS, Juozas. Lituaniškos paieškos Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 184–194.
31. MARCINKEVIČIUS, Juozas. Auf der Suche nach Archivalien und alten Druckwerken in Ostpreußen nach dem Zweiten Weltkrieg. In WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2004, p. 469–481.
32. NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004 (Senosios literatūros studijos).
33. PIECHNIK, Ludwik SJ. *Dzieje Akademii Wileńskiej*. 4 vol. Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1984–1990.
34. PIECHNIK, Ludwik SJ. Początki Akademii Wileńskiej (1569–1600). In *Nasza Przeszłość*, 1973, vol. 40, p. 5–173.
35. RAUTENBERG, Ursula. Buchwissenschaft in Deutschland. Einführung und kritische Auseinandersetzung. In RAUTENBERG, Ursula (ed.). *Buchwissenschaft in Deutschland. Ein Handbuch*. Berlin [e.a.]: de Gruyter, 2010, vol. 1, p. 3–64.
36. SHERMAN, William H. *John Dee. The Politics of Reading and Writing in the English Renaissance*. Amherst: Univ. of Massachusetts Press, 1995.
37. STREICH, Gerhard. Die Privatbibliothek als Handwerkszeug des Gelehrten im 18. Jahrhundert, dargestellt am Beispiel Göttingens. In RAABE, Paul (ed.). *Öffentliche und private Bibliotheken im 17. und 18. Jahrhundert: Raritätenkammern, Forschungsinstrumente oder Bildungsstätten?* Bremen [e.a.]: Jacobi, 1977, p. 241–299.
38. TETZNER, Franz. Die Tolmingkemischen

- Taufregister des Christian Donalitus. In *Altpreußische Monatsschrift*, 1896, vol. 33, p. 18–35.
39. TONDEL, Janusz. Auktionskataloge im alten Königsberg. In WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2004, p. 353–415.
40. VANSELOW, Otto. *Die v. Wallenrodsche Bibliothek in Königsberg Pr.* Königsberg: Gräfe & Unzer, 1931.
41. WALTER, Axel E. Das Schicksal der Königsberger Archive und Bibliotheken – Eine Zwischenbilanz. In WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2004, p. 1–68.
42. WALTER, Axel E. Die Bibliothek der Staatlichen Kant-Universität Kaliningrad und die ehemalige Königsberger Staats- und Universitätsbibliothek einschließlich der Wallenrodschen Sammlung. Eine bibliotheksgeschichtliche Darstellung und ein Überblick über die Bestände vom Mittelalter bis in die Gegenwart. In BECKMANN, Sabine; GARBER, Klaus; WALTER, Axel E. *Handbuch des personalen Gelegenheitschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven*. Vol. 16. Königsberg–Kaliningrad. Bibliothek der Russischen Staatlichen Immanuel Kant-Universität. Biblioteka rossiiskogo gosudarstvennogo universiteta imeni Immanuila Kanta. Hildesheim [e.a.]: Olms-Weidmann, 2005, p. 21–92.
43. WALTER, Axel E. Die Königsberger Universitätsbibliothek in der Frühen Neuzeit. In MARTI, Hanspeter; KOMOROWSKI, Manfred (eds.). *Die Universität Königsberg in der Frühen Neuzeit*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2008, p. 264–305.
44. WALTER, Axel E. (ed.). *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*. Köln [e.a.]: Böhlau, 2004.
45. WALTER, Axel E. Kristijonas Donelaitis – lietuonų pastorius provincijoje ir Europos literatūroje. Kristijonas Donelaitis – a Lutheran Pastor in the Province and European Literature. In *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 15–36.
46. WALTER, Axel E. Literatur und Bibliothek – Gedächtnis und Identität(en) – Regionaler Kulturraum. *Estudios Filológicos Alemanes*, 2006, vol. 12, p. 75–92.
47. *World Biographical Information System (wbis)*. Prieiga per internetą: <<http://db.saur.de/WBIS/basicSearchResult.jsf>>.

THE KÖNIGSBERGER LIBRARY LANDSCAPE AT THE TIME OF KRISTIJONAS DONELAITIS

Axel E. Walter

Summary

At the time when Kristijonas Donelaitis visited school and went to college in Königsberg, five public“ libraries existed in the town: the castle library (Schlossbibliothek), the university library, the city or municipal library, the library of the noble family of Wallenrodt and the library of the Secret State Chancery (Geheime Etats-Cantzley). Together, they possessed more than 25,000 volumes – the castle library with 10,000 volumes was the largest, the library of the Secret State Chancery with less than 1,000 volumes the smallest collection, while each of the remaining three libraries boasted collections of about 5,000 volumes. For a poor student who could very seldom afford the purchase of books not only these libraries were available for his reading, but – as in other cities – they also had access to private libraries, some of which even had more books than public libraries. Their owners were often professors who allowed their students to use their collections.

The largest library that ever existed throughout the early modern period in Königsberg was the one of Daniel Salthen (Salthenius, 1701–1750), who was involved as no one else in the learned education of Donelaitis: In 1731, the year of Donelaitis' arrival he was appointed the rectorate of the cathedral school in Königsberg, and in 1733 was given a professorship of theology at the Albertina.

Large parts of the historical collections of the former Königsberg libraries were destroyed during the Second World War. However, in the Seven Years War, when Königsberg was occupied by the Tsar troops, complete catalogs of all “public” libraries were made that have been preserved to our days. From Salthen's library, as from other private libraries in Königsberg in the mid-18th century, an auction catalog was printed. It is thus possible to reconstruct the historical collections. And despite all the destructions several thousand old prints survived the Second World War; many of them are now in the libraries of the Lithuanian Academy of Sciences and the National Library in Vilnius and can be explored there.

“The Seasons” by Kristijonas Donelaitis is regarded a poetic masterpiece, the creation of which would not have been possible without a profound knowledge of ancient and contemporary European poetry. At the same time it is an innovative poem for its age, creating something new and special out of these many traditions. There seems little doubt that Donelaitis must have acquired his indisputable knowledge through reading. There is no proof whether he owned a personal library, yet its existence might certainly be presumed. Irrespective of this question the crucial period of the intellectual socialization of Donelaitis was undoubtedly the decade spent in Königsberg. It is likely that in this decade he read many of the books whose influence can be seen in his poetry. Therefore, it is natural to think of him as a potential reader of Königsberg libraries. The paper shows some opportunities to identify possible reading matters of Kristijonas Donelaitis on the basis of the historical catalogs of Königsberg libraries and the still existing prints from these collections and discusses the chances to reconstruct on the basis of this material the genesis of his great poetic masterpiece more accurately than before.

Įteikta 2015 m. vasario 18 d.

Priimta 2015 m. kovo 24 d.